

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.6.2>

Volume 4/1 Spring

2020 p. 10-21

BİR MAN BOOKER ULUSLARARASI BİRİNCİSİNDE OLUMSUZ TÜRK İMGESİ: İSMAİL KADARE’NİN TARİHİ ROMANI KUŞATMA

THE NEGATIVE OTTOMAN IMAGE IN ONE OF THE MAN BOOKER INTERNATIONAL WINNERS: ISMAIL KADARE AND THE HISTORICAL FICTION THE SIEGE

Neshen İSAEVA-GÜNEŞİ

ÖZ

Osmanlı Devletinin son döneminde yeni oluşan ya da bağımsızlıklarını geri kazanan Balkan ülkeleri milli kimliklerini oluşturmak için farklı yöntemlere başvurmuştur. Bunlardan bir tanesi de edebiyat aracılığıyla siyasi düşünce ve hisleri yönlendirme olmuştur. 2005 Man Booker birincisi roman *Kuşatma*, Arnavut yazar İsmail Kadare’nin en bilinen tarihi kurgularından ve bu denli amaçlara önderlik eden eserlerden birisidir. Roman 15. yüzyılda Osmanlı padişahı Dursun Paşa tarafından kuşatılan Arnavutluk’taki bir kalenin hikâyesini; Türklerin başvurdukları tüm acımasız yöntemlere karşı, kale içindeki efsanevi İskender Bey’in idaresindeki halkın mücadelesini anlatır. Hem anlatıcı unsuruyla hem de tematik kurgusuyla yazar ustalıklı Hristiyan Arnavut pozitif bir ‘bizi’ yarattığı hayli negatif Müslüman Türk ‘diğeri’ ile karşılaştırıp, Osmanlıları davranışlarıyla, ibadetleriyle, dış görünüşleriyle medeniyetten uzak ucube gibi yansıtır. Bu çalışma Kadare’nin nasıl mecaz sanatına ve ‘ötekileştirme’ yöntemine başvurarak olumsuz bir Türk imgesi oluşturduğunu, bunun nedenlerini inceler ve farklı dillere tercüme edilmiş ödüller kazanmış *Kuşatma*’nın olası etkilerine değinir.

Anahtar Kelimeler: Olumsuz Türk imgesi, İsmail Kadare, *Kuşatma*, Osmanlı Devleti.

ABSTRACT

Literary works have always more or less been used for political purposes throughout history. The newly formed Balkan nation states or those which regained their independence towards the end of the Ottoman Empire have taken advantage of the affective powers of literature too. These states, in their search for unique national identities (different from their neighbouring countries and unlike the Turkish) have often used literature as powerful means to influence people's political thoughts and emotions. The 2005 Man Booker International winner novel *The Siege* by the Albanian writer Ismail Kadare is one of these political historical novels, which can be approached as a national identity building narrative. Published for the first time in the early 1970s during the Enver Hoxha's regime, the book tells the story of an Albanian fortress grossly assaulted by the Ottomans. By applying the 'othering' technique and contrasting the Christian Albanians with the Muslim Ottoman attackers, the author masterfully creates a positive Albanian and highly negative even gruesome Turkish images. The following paper analyzes and comments on the methods, reasons and possible effects of Kadare's hostile Ottoman representation.

Keywords: Negative Turkish image, Ismail Kadare, The Siege, The Ottoman Empire.

“Geçmişin üzerinde hâkimiyeti olan, geleceği de kontrol eder, [...] bugünün üzerinde hâkimiyet kuran ise, geçmişi kontrol eder”²

George Orwell

Siyaset, tarih ve edebiyat arasında güçlü bir bağ vardır. Estetik yönü bir yana, duygular ve fikirler üzerindeki etkisi nedeniyle, insanların düşüncelerini değiştirmek adına, edebiyat siyasi amaçlar için Antik Çağlardan bu yana kullanılır³. İsmail Kadare'nin

² George Orwell'in 1984 eserinden İngilizceden Türkçeye çevirdiğim alıntı. Orijinalinde: “Who controls the past [...] controls the future: who controls the present controls the past” (33).

³ Antik Yunan filozofu Platon'un *Devlet* eserinde öne sürdüğü gibi, edebiyat toplumdaki düşünce ve duygu oluşumunda önemli rol oynar. Bu nedenle de edebiyat kontrol altına alınmazsa, yasaklanması gerektiğini savunur. Geçmişten günümüze edebiyat hem yazıldığı dönemin güncel konularını yansıtmıştır hem de hayatı şekillendirmek için araç olarak kullanılmıştır. Orta Çağlarda, örneğin, kilisenin görüşleri topluma kısa dinsel edebi oyunlarla aktarılmıştır. Başka bir örnek de Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde azınlıkların egemenliklerini kazanma adına yaptıkları faaliyetlerin yazılan edebi eserlerden körüklenmiş olmasıdır. Özellikle şiirlerle milliyetçi duygular uyandırılmış ve savaş propagandası yapılmıştır. Bulgar edebiyatında bu tip çalışmalarıyla bilinen ünlü yazarlar arasında Hristo Botev ve İvan Vazov vardır.

2005'teki Man Booker Uluslararası ödülünü kazanan *Kuşatma* romanı da yazıldığı dönemin siyasi ideolojisine hizmet eder. 1969 yılında ilk kez yayınlanan roman Enver Hoca komünist dönemdeki (1944-1985) Arnavutluk halkını komünist rejimin gücüne ve doğruluğuna inandırma açısından büyük önem taşır. Eser, İskender Bey'in⁴ hükmü altında olan Arnavutluk topraklarındaki bir kalenin 15. yüzyılında Osmanlı Devleti tarafından kuşatılma sürecini ve Osmanlıların başvurdukları acımasız yöntemlere rağmen kale içerisindeki Arnavutluk halkın galibiyetini anlatır. Kadare mecaz sanatına başvurarak hem tarihi bir figür ve milli bir efsane olan İskender Bey'i komünist lider Enver Hoca'ya dolaylı bir şekilde benzetir; hem de Oryantalizm disiplininin faydalanarak, 'ötekileştirme' yöntemiyle Osmanlıları acımasız, gerici ve kadın düşkünümüştü gibi yansıtır. Böylece, Arnavutluların Batı edebiyatındaki Batı'yı simgeleyen merhamet, akılcılık, güzel ahlak gibi olumlu yönlerini daha ön plana çıkarır. Bu çalışma Kadare'nin olumsuz Osmanlı imgesini *Kuşatma* romanında yansıtmaya nedenlerine değinerek bunu nasıl başardığını inceler ve oluşturduğu olumsuz Osmanlı imajının günümüzde ne gibi sorunlara yol açtığını ya da açabileceğini tartışır.

Asırlardır Osmanlı Devletine bağlı olan Balkan devletleri, dinini, dilini ve ırkını Osmanlı'nın uyguladığı İslam dinine ve hukukuna uygun Millet politikası aracılığıyla korumuştur. Farklı dini gruplar kendilerinin seçtiği ve uygun gördüğü dini önderler tarafından sadece dini değil, aynı zamanda idari, hukuki ve eğitim meselelerini Osmanlı Devleti sınırları içerisinde sürdürmüş ve haklarını savunmuştur. Bu hoşgörülü yönetime azınlıklar Osmanlı'nın sosyo-ekonomik yükseliş dönemlerinde destek olmuş, çöküşü döneminde ve yok oluşundan sonra ise farklı iç ve dış etkenlere bağlı yıkıcı ve olumsuz eylemlerde bulunmuşlardır. 1912'de bağımsızlığını ilan eden Arnavutluk, Balkanlardaki olumsuz Osmanlı imgesini körükleyen milletlerden sadece bir tanesidir⁶. Bu Osmanlı karşıtı faaliyetler Avrupalı/Batılı olma isteğine hem de/ya da Balkanlardaki Komünist Hareketin doğuşu ve yönetimiyle ilgilidir. Yeni bağımsızlığını kazanan diğer Balkan ülkeleri gibi, Arnavutlular, Osmanlı Devletinde sahip oldukları kimlikten farklı bir milli kimlik oluşturma çabasıdadır. Özellikle 40 yıllık Enver Hoca dönemindeki merkezi yönetim⁷, bu yeni kimliği oluşturmak için sadece siyasi platformda değil eğitim ve sanat platformlarında da faaliyet

⁴ İskender Bey, bir diğer adıyla George Kastrioti, Arnavutluk'ta bilinen Kastrioti ailesinin bireylerinden biridir. Genç yaşta Osmanlı Sarayına alınmış, daha sonra ise 15. yüzyılda Osmanlı'ya karşı çıkardığı isyanlar ve sürdürdüğü savaşlarla ün kazanmıştır. Daha fazla bilgi için Rahman Ademi *Bağımsızlığa Giden Yolda Arnavutlar* (8-9).

⁵ Daha fazla bilgi için: Mehmet Anık *Çok kültürcülük ve Osmanlı Devleti* (120-121); Onur Alp Demir *Osmanlı Devletinde Uygulanan Adem-i Merkeziyetçi Bir Yönetim Modeli: Millet Sistemi* (414-418).

⁶ Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan, Arnavutluk gibi Balkan ülkelerinde bağımsızlıklarından önce ve sonra, farklı iç ve dış siyasi nedenlere dayalı, Osmanlı karşıtı eserlerin yazılması yaygındır. Örneğin, İvan Vazov'un *Boyunduruk Altında*, Yorgos Leonardos'un *Hristiyan Sultan: Mara*, İvo Andriç'in *Drina Köprüsü* ve benzeri.

⁷ Enver Hoca (Hoxha) yönetimi hakkında daha fazla bilgi için Nedim Emin'in *Arnavutluk Siyasetini Anlama Kılavuzu* (14-80).

göstermiştir. Osmanlılardan farklı ve olumlu ‘ben/biz’ bilincini oluşturmak adına olumsuz ‘o/onlar/ötekiler’ (Türkler) oluşturmaya çalışılmıştır.

Milli kimliğin oluşması siyasi ideolojiye ve kurguya ne denli bağlı olduğunu en iyi bilen yazarlardan birisi kuşkusuz Arnavut milli kimliğinin oluşmasını edebi eserleri aracılığıyla yönlendirmeye çalışan, ünlü Arnavut yazarı İsmail Kadare’dır. Kalemi kuvvetli olan Balkan yazarlarından Kadare, yazdıklarıyla olduğu gibi, kişisel hayatı ve fikirleriyle de gündem olmuştur. Enver Hoca’nın rejimi ve ideolojisi altında yetişen Kadare, günümüzde Arnavutluk’taki komünist rejim yanlısı olduğunu inkâr etse de, yazarlığa başladığı süreden itibaren yaklaşık 15 yıl komünist rejimi destekleyen şiirler ve romanlar yazmıştır. Enver Hoca’nın partisi tarafından sevilip, pek fazla yazara sunulmayan ayrıcalıklardan da aynı zamanda faydalanmıştır⁹. Parti için yazdığı eserlerde Arnavut bağımsız komünist kimliğini güçlendirecek şekilde genellikle tarihten esinlenerek ve tarihi konulara değinerek olay örgüleri oluşturmuştur. Romanlarını Osmanlı dönemi çerçevesinde sıkça kurgulayan yazar, sadece ‘diğerleştirme’ yöntemiyle Enver Hoca’nın yönetimi altındaki Arnavutluk halkını olumlu göstermemiştir, ustalıkla aynı zamanda Osmanlı karşıtı önyargıları güçlendirmeye çalışmıştır. Daha sonraki yazarlık döneminde, özellikle komünist rejimin çöküşünden sonra, eserlerinde ve bildirimlerinde açıkça vurguladığı gibi, Kadare Arnavut halkının Osmanlıyla ve İslam diniyle hiçbir bağı olmadığını savunur. Arnavutluların asıl ait oldukları Batı (yani Avrupa) kökenlerine dönmeleri gerektiğini ve bunun için işgalci ve gerici zihniyete sahip olan Osmanlılara ait her şeyden – özellikle din ve düşünceden – kopmaları gerektiğini dile getirir¹⁰. Bu düşüncelerini komünist rejim yönetiminde bu denli bir açıklıkla ifade etmemiş olsa da, rejimi mecazi olarak savunan ve öven eserlerinde de Arnavut milli kimliğini oluşturmak için Müslüman/Doğulu kimliğine sahip olanları ziyadesiyle olumsuz tonlarda çizmiştir.

Zıddıyla tanımlama yöntemi Oryantalizm felsefesinin temellinde yer alır. İyi olan kötüye göre, merhametli gaddara göre, yenilikçi gericiye göre anlamlaştırıldığı gibi, olumsuz Doğu (Müslüman Güney-Doğu) algısı da esasında Batıyı (Hıristiyan Kuzey-Batıyı) olumlu tanımlamak adına Batılılardan yüzyıllardır oluşturulur. Bu nedenle, Doğu ne kadar daha negatif niteliklere sahip gösterilir ise, Batı onun zıddı olarak, bir o kadar pozitif özelliklere otomatik olarak sahip olur¹¹. Batı ülkeler denildiği zaman, Arnavutluk, Sırbistan, Bulgaristan gibi Balkan ülkeleri ilk akla gelmez. Batılı olmak hem din, ırk, siyasi ve ekonomik unsurlara bağlı hem de coğrafik yerleşime bağlıdır. Sosyo-ekonomik gelişmiş

⁸ İsmail Kadare’nin tartışmalı siyasi görüşleri ve hayatı hakkında Nedim Emin’in *Arnavutluk Siyasetini Anlama Kılavuzu* (100).

⁹ Enver Hoca’nın güvenini ve sempatisini 1963’te yazdığı parti yanlısı şiirlerle kazanan Kadare, 1973’te Arnavutluk’ta genel olarak yazarlara uygulanan ağır sansür döneminden etkilenmemiş, 1970-1982’ye kadar parlamentoda görev almış ve yurtdışı seyahat ve yayın hakkına sahip olan çok az yazardan bir tanesi olmuştur. Daha fazla bilgi için Barry Baldwin *Call me İsmail: On Kadare*.

¹⁰ Daha fazla bilgi için Marinus Ossewaarde’nin *İsmail Kadare’s Idea of Europe*.

¹¹ Daha fazla bilgi için Edward W. Said’in *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*.

Avrupa ülkeleri için Balkan devletleri Osmanlı'dan, onun varisi olan Türkiye Cumhuriyeti'nden ya da Türkiye'nin de doğu-güneyinde bulunan Müslüman ülkelere farklı konumda tutulsa da, coğrafik yönden Balkanlar sınırdır ve ekonomik, sosyolojik, siyasi açılardan sorunları vardır. Bu nedenle, kuzey-batıda bulunan Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş görülmezler ve Avrupa'ya ait olduklarını sıkça kanıtlamak zorunda kalırlar¹². Bir zamanlar Osmanlı Devleti kapsamında olan Balkan ülkeleri, bağımsızlıklarını kazanma sürecinde ve kazandıktan sonra Osmanlı'yı, daha sonra da Türkiye'yi aktif bir şekilde 'ötekileştirir'. 'Ötekilerden' farklı, hatta zıt özelliklere sahip olan bir 'biz' oluşturma eyleminde bulunarak Osmanlı'yı kötülerler. Buna benzer faaliyetler görülür bir şekilde özellikle II. Dünya Savaşı sonrası Balkanlardaki komünizm etkisinin yaygın olduğu zamanlarda yazılan Balkan edebiyatında bulunur.

Kadare'nin *Kuşatma* romanında bu tutum fazlasıyla mevcuttur – Hıristiyan Arnavut bir 'bize' karşı Müslüman Osmanlı 'diğerleri'. Bu ayrım Kadare'nin eserinde bir tek tematik kurgu boyutunda görülmez, aynı zamanda romanın yapı unsurlarından biri olan anlatıcı unsuruna da yansıtılmıştır. Çoğu kitap değerlendirilmelerinde belirtildiği gibi *Kuşatma*'daki olay ve durumlar, iki farklı anlatıcıdan ve iki farklı bakış açısından aktarılır. Birinci anlatıcı kale içindedir ve çoğul birinci kişi zamiri 'biz' olarak okuyucunun karşısına çıkar ve kale içindeki duyguları ve genel durumu anlatır. Diğer anlatıcı ise, her şeyi bilen – Osmanlıların düşüncelerine, korkularına ve isteklerine varana kadar – hâkim bakış anlatıcı açısından Osmanlı kampında olan bitenleri aktarır. Böyle bir anlatım tarzının etkileri üzerinde durulmalıdır; çünkü anlatıcı unsuruyla da Kadare Güney-Doğunun ve Kuzey-Batının temsil ettikleri değerler ve anlayışlar arasında çatışmayı yansıtır. Kale içinden ses okuyucuya seslenerek Arnavut halkının mağduriyetlerini doğrudan hissettirir ve okuyucuyla derin ve duygusal bir bağ kurmayı amaçlar, okuyucunun hislerine yöneliktir. Kale dışındaki – Türk tarafında olayları anlatan hâkim bakışına sahip olan ses ise – daha bilimseldir ve duygusal eylemlerde bulunmaz. Tam tersine, anlatıcıyla amaçlanan objektif ve gerçekçi bilgi aktarımıdır. Böylece, Türklerin hakkında anlatılan her bir barbarlık daha doğruymuş gibi okuyucuya geçmesi beklenir. Çalışmanın devamında, anlatıcı unsurunda olduğu gibi, *Kuşatma*'daki olumsuz Osmanlı imgesini güçlendiren üç ana tema- Osmanlı ve kadınlara davranış, Osmanlıların kötü kişilik ve fiziksel özellikleri ve Osmanlılara karşı duran ilahi güç/doğa- detaylı incelenecektir.

Farklı dönemlerde ve coğrafyalarda kadınların toplumdaki konumları tarih boyu değişmiştir. Osmanlı Devletinde de bu böyledir. Fakat her ne kadar Osmanlı'nın farklı dönemlerinde kadınların hayatı değişse de, İslam dininden gelen belirli maddi, manevi ve

¹² Balkan ülkelerinin Avrupa'ya doğru kat ettikleri yol, Avrupa'ya aitlikleri gibi konular 20. yüzyılın sonlarında ve 21.yüzyılda daha da fazla gündeme gelmeye başlamıştır. Bu konuda çalışmalardan bir tanesi de Gazmend Qorraj'ın *Integrating the Western Balkans into the European Union: Overcoming Political and Economic Constraints* 'dir.

hukuki haklara daima sahip olmuşlardır¹³. Saraylarda ve toplumda Osmanlı kadınları aktif ve etkin roller oynamıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru başlayan, II. Dünya Savaşı sonrası artan ve günümüzdeki İslamofobi ile belirli koyu Hıristiyan milliyetçi kesimlerden zirveye ulaştırılan İslam devletlerine olumsuz yaklaşım, Osmanlıdaki kadınları da köleden farksız yansıtmamıştır. Oysaki tarihi gerçekler kadınların hayat standartlarının hiç de Kadare gibi yazarlardan dayatılmaya çalışıldığı gibi değildir. Haremelerde dahi cariyeye olarak tanımlanan kadınlara eğitim verilmiş, okuma, yazma, dikiş, nakış, çalgı aletleri ve musiki öğretilmiştir. Valide Sultanlar ise ekonomik ve siyasi güçlere sahip olup tarihin yönünü değiştirecek kararlar almış ya da padişahları yönlendirmiştir. Kırsal kısımlar da kadınlar erkeklerle birlikte toprakları işlemiş, kilimler döşeyip ev işleriyle ilgilenmiştir. Kadının malına, ırzına kast etmek saldırıda bulunmak da İslam hukukunda cezaya saptırılmıştır. Osmanlı Devletindeki kadının durumu tarihi belgelere göre böyleyken, Kadare'nin *Kuşatma* romanı çok farklı bir resim çizer. Ana karakter Başkomutan Uğurlu Dursun Paşa'nın hareminden getirdiği eşlerine davranışı olsun, eşlerin aralarında konuşurken Osmanlı'daki kadınların hayatı hakkında verdikleri bilgiler ya da askerlerin esir aldıkları yabancı kızlara insanlık dışı davranışları – kadını cinsel objeden ya da satılıp alınan bir maldan daha değersiz gösterir.

Dördüncü eşiyile cinsel ilişkiye girdikten önce ve sonrasında Dursun Paşa genç kadınla hiçbir şekilde konuşmaz. “[A]it olduğu adamın haşin ve sert yüzüne” (18) bakan kadın, sorduğu sorulara dahi cevap almaz (18). Fiziksel yaklaşımdan hariç, Paşanın eşiyile iletişim kurmaması ve bir nesneymiş gibi cinsel organına, cinsel organı etrafındaki tüylenmeye ve ıslaklığa bakması (17,18) Osmanlı'daki kadını konum olarak değersiz ve nesnel gösterir. Bu algı Sekizinci Bölümde eşler arasındaki konuşmalarla daha da kuvvetlenir. Dursun Paşa'nın eşlerinden biri, ismi dahi olmayan ‘Sarışın’ olarak hitap edilen yabancı kadındır. Diğer üçü de Türk eşlerdir. Leyla, diğer kadınlardan farklı olarak, tek “başka bir adamı tanımış” ve “her durumda en bilge”(173) olanlarıdır. Kızı olan Aysel - Paşa'ya anne sütü içirerek Paşanın cinsel dikkatini üstünde tutmayı başaran eş olarak tanıtılır (172). En küçükleri, Birinci Bölümde Paşayla ilişkiye girip daha sonrası hamile kalan Eçer ise cinselliğe ilgisiyle yansıtılır. Yazar bu eşlerin buldukları çaresiz durumu Leyla'nın paylaştığı büyük hayal aracılığıyla okuyucuya bildirir:

“Ben...Ben... Dürüst olmam gerekirse, en büyük hayalim hep bir erkekle konuşmak olmuştur... Yani sohbet etmek. Onunla yatmak değil, saatlerce hiç susmadan, şafak sökene kadar konuşmak...bir daha hiç konuşmayacak kadar...”

“Ne demeye çalışıyorsun?” diye karşı çıktı Aysel. “İlk kocanla hiç konuşmadın mı?”

¹³ Osmanlı'da kadınların sosyal-ekonomik konumları, eğitimleri ve hakları hakkında daha fazla bilgi için: Mehmet Taş'ın *Saray Kadınları'nın Osmanlı Devlet Yönetiminde Çeşitli İşlevleri*.

“Asla! Gece kadar acımasızdı. Şimdiki ise yalnızca bir kez konuştu. Ve konuştuğu şey de ne hakkındaydı biliyor musun? O anı düşününce bile dehşete kapılıyorum. Şunu sordu: ‘Eski kocanın seni nasıl becerdiğini anlat.’” (173)

İnsanları hayvanlardan ayıran yetenekler arasında ‘konuşma’ çok önemli yer alır. Konuşma yeteneği kompleks düşünme yetisiyle bağlıdır ve fikirleri, düşünceleri hisleri aktarmak adına insanlar tarafından kullanılır. Osmanlı erkeklerinin eşleriyle fiziksel ilişki harici iletişimde bulunmamaları, kadınları önemsemediklerini, hatta ve hatta insandan daha düşük bir konumda gördüklerinin göstergesidir. İmha edilen bu düşüncüyü, Kadare okuyucuya hem Birinci Bölümde anlatıcı tarafından hem de Sekizinci Bölümde eşlerden biri olan Leyla’nın ağzından dinletir. Leyla’nın ‘en büyük hayali’ aslında her bir kadının en doğal hakkı olan - eşyle konuşmaktır. Osmanlı hükümdarlığı altında iki evlilik geçirmiş bu kadın sadece bir kez Paşa ile konuşmuştur, konuşmanın konusu da tekrar cinsellikten ibarettir – Leyla’nın eski eşinin onu ‘nasıl becerdiği’.

Seyhan Murtezan İbrahimi’nin Kadare’nin *Kuşatma* ve Laun Starova’nın *Kül Kalesi* üzerindeki makalesi, Kadare’yi Osmanlı erkeklerini zevkine düşkün ve özellikle yabancı kadın esirlere karşı uygunsuz tavırlar içinde gösterdiği için eleştirir. Bu çalışma, İbrahimi’nin yorumuna ek olarak, yabancı kadınlara uygulanan sistematik tecavüzleri ve zulümleri Paşa eşlerinin ve hadım Hasan’ın bakış açılarından ele alır. Böylece, yabancı kadınlara romanda yapılanların Osmanlı erkeklerini kötülemekle birlikte, Osmanlı kadınlarıyla karşılaştırma açısından önemlerini gösterir. Kadare, Osmanlı kadınlarını da Osmanlı erkeklerini olduğu gibi olumlu göstermez. Eçer, örneğin, efendisinin değişme ihtimali ve yeni erkekler tanıma düşüncesi karşısında heyecan duyar (176, 180). Genç eşi bu tip coşkulu hayallerden bir tek sarsmayı başaran ise Leyla’nın Arnavutluk kızlarına yapılanlardan bahsetmesi olur:

“Gerçekten de esir alınmak ister misin?” diye sordu Leyla. “Akıncıların iki hafta önce getirdikleri Arnavut kızlar hakkında Hasan’ın anlattıklarını unuttun mu? Kampımızda ancak bir gece kalabilmişlerdi. Şafak söktüğünde hepsi toprağı boylamıştı.”

[...] “Hasan onları görmüş,” diye devam etti Aysel. [...] Yanıma gelip, ‘Aysel hanım, onları gördüm, hepsi beyazdı, kağıt gibi bembeyazdılar’ dedi.”

[...] “Hasan bana başka korkunç şeyler de anlattı,” diye fısıldadı Aysel, Leyla’nın kulağına. “Ertesi gece askerler Arnavut kızların mezarlarını açmak istemişler. Cesetlere tecavüz etmekten zevk alan adamlar olduğunu duymuş muydun? Bu yaptıklarına ne isim verildiğini şimdi hatırlayamıyorum. Neyse, gece yarısında...” (176)

Arnavutluk kadınların bir gün içinde hayatlarına son veren tarif edilemez işkence, vahşet, tecavüz ve ölümlerinden sonra cansız bedenlerine taciz eylemi karşısında, okuyucunun tepkisiz kalması neredeyse imkânsızdır. Bu görsel anlatım Orta Bölümde,

kızların getirildiği sahnede daha da detaylı Kadare'den ele alınır. Bu denli vahşetler içeren görüntülerin amacı kuşkusuz Osmanlı erkeklerini insani değerlerden yoksun, canavar olarak göstermektir. Peki, Osmanlı kadınlarından Arnavutluk kadınlarına yapılan suiistimali duymak nasıl bir amaç taşır? Türk eşlerinin bulunduğu kamp mekânında gerçekleşen tecavüz olayları, Türk kadınlarının konuşmalarına ve davranışlarına dikkatli bakıldığında, empati kurmadıklarını, hatta böyle bir durumda beklenen tepkileri göstermedikleri görülür. Bu ifade ve kelime seçimlerine yansıdığı gibi, davranışlarına da yansır. Leyla'nın 'hepsi toprağı boylamıştı' ifadesi ya da Aysel'in askerlerin Arnavutluk kadınların cansız bedenlerine duydukları cinsel isteği anlatırken tek takıldığı bu davranışın bilimsel adının ne olduğu ve 'neyse' kelimesini kullanması – iki Osmanlı eşini de merhametten, acıma duygusundan yoksun gösterir. Tek ağlayan Eçer'dir, fakat onun ağlaması da Arnavutluk kadınların maruz kaldığı işkencelerden ziyade, hamileliğin hassasiyeti olarak yorumlanır (176). Osmanlı kadınları erkekler kadar olmasa da merhamet, anlayış gibi olumlu duygulardan uzak gösterilmiştir. Özetlemek gerekirse, Arnavutluk kadınlarına yapılan tecavüz ve zulümle karşılaştırarak, Kadare Sekizinci Bölümde Osmanlı kadınlarını cinsel iştahı yüksek (Eçer'in heyecanlanması, Aysel'in anne sütünü Paşa'ya içirmesi) ve duygudaşlık kurmadan yoksun yansıtır. Böylece, bir bütün olarak Osmanlıları (erkeklerini ve kadınlarını) insani değerlerden uzak varlıklar olarak romanında anlatır.

'Ötekileştirme' yöntemi aracılığıyla Kadare Arnavut erkeklerini ve genel olarak kale içindeki Arnavut halkını okuyucuya olumlu yansıtır. Bunu da karşılaştırma yöntemiyle başarır. Osmanlı erkeklerini– en üst konumdaki Paşadan en alt konumdaki lağımcılara kadar görevlerini yapmayan, kötü huylara, davranışlara ve uygunsuz düşüncelere sahip olan kişiler gibi gösterir. Arnavut lider İskender Bey, diğer ismiyle George Kastrioti, halkını seven, savunan ve düşünen aynı zamanda halkı tarafından da saygı duyulan bir öndendir. Kale içindeki anlatıcı daha romanın başında Kastrioti'yi kulelerin onarımıyla, silah ve erzak stoklamalarıyla, kısacası, halkının kuşatma sürecinde sıkıntı çekmemesi için ön hazırlıklarla ilgilendiğini anlatır (5). Çocuklarıyla birlikte kaleden ayrılan önder halkıyla “duygulu biçimde vedalaşır”(6) ve Osmanlıların saldırdıkları zamanlarda, kalede bulunmamasına rağmen, yakın dağlardan işaretler göndererek kuşatma sürecini yönlendirir ve halkının kuşatmadan zaferle kurtulmasına vesile olur. Başkomutan Uğurlu Dursun Paşa ise İskender Bey'e zıt olarak, yalnız, düşünceli ve korkuları olan bir adamdır romanın başından sonuna kadar. Sıkça onu “çadırının önünde yalnız başına duru[rken]” (7) konumunu kaybetme korkularına kapılmış görür okuyucu. Uğradığı yenilgilerin de gösterdiği gibi, Dursun Paşa bir önderin sahip olması gereken stratejik planlama ve sağlıklı karar alma gibi kabiliyetlere sahip değildir. Ayrıca George Kastrioti'den farklı olarak saygı duyulan da bir lider değildir. Bir sürü yenilgiden sonra da romanın sonunda intihar ederek tek başına ölür. Osmanlı Başkomutanı gibi bir zayıf önder yanında İskender Bey'in olumlu özellikleri kuşkusuz daha da belirgin hal alır.

Kuşatma’daki Arnavut halkı birliktir. Bu ‘biz’ bir kişi gibi düşünür, hisseder ve hareket eder. Kale içindeki ‘biz’ Osmanlı cephesindeki ‘ötekileri’ gibi bölük değildir, kişisel menfaatleri için eylemlerde bulunmaz. Romadaki olumsuz Osmanlı imgesini körükleyen unsurlardan bir tanesi de kendi çıkarları için gözlerini kırpmadan devletlerini riske ve yandaşlarını ölüme sürükleyen Osmanlıların düşüncesiz kararları ve davranışlarıdır. Örneğin, savaş kararları alınan Divan toplantılarında cepheleşmiş iki grup daima tartışır: bir yandan akılcı grubunu oluşturan mühendis Saruç ile levazım amiri, diğer yandan ise dindar kesim – müftü ile astrolog (44-48, 198-200). Bu kişilerden hiçbir tanesi aslında Devlet’i düşünerek hareket etmez. Mühendis için önemli olan yaptığı topların faaliyete geçmesidir – kimi öldürdükleri ya da ne amaçlar için kullanıldıkları önem taşımaz (36). Levazım amiri ise Osmanlı tarafından askerlerin ölmesini arzular, çünkü ancak sayı olarak azaldıklarında kalan erzaklar yeterli olacaktır (219-220). Müftüye gelince, o ise sırf akılcı kısımın zıt fikirde olmak adına, onların sunduğu düşüncelere zıt yorumlarda bulunur (200). Böylece, Osmanlı Devleti kalenin içindeki ‘bize’ göre ‘öteki’ olarak sadece yansımaz; kendi içinde de ‘ötekileşmesiyle’, hainlikleriyle dikkat çeker ve okuyucuda olumsuz izlenim bırakır.

Kadare Osmanlıların davranış ve düşüncelerini Arnavutluların davranış ve düşünceleriyle karşılaştırarak olumlu Arnavut ve olumsuz Osmanlı imgesini güçlendirmekle yetinmez, aynı zamanda da Osmanlıların fiziksel özelliklerine dikkat çeker. Kadare’nin oluşturduğu Osmanlı dış görünüşü de hoş değildir. Bu erkekler bir tek kişilik olarak değil aynı zamanda fiziksel olarak da çirkinlikleri okuyucuda iğrenme hisleri uyandırır. Tarihçi Çelebi’nin:

[a]klına ister istemez bir savaş destanında yer almayı hak etmeyen özellikler geldi: Olça Karaduman’ın gözündeki arpacık, müftünün astımı, Üç Kurtoğmuz’un fazlalık dişi, adaşı Üç Tunçkurt’un ellerindeki pütürler ve diğerlerinin kamburları, kısacık boyunları, korkuluğa benzeyen kolları, siyatik omuzları ve elbette Kürdişçi’nin burnundan çıkan çirkin kıllar.(24)

Osmanlılar hem içten hem dıştan ucubedir. Yarattığı olumsuz Osmanlı kişiliğini Osmanlıların yüzlerine, vücutlarına da yansıtır Kadare. Batı-Doğu düalizmini burada da kullanır. Kale içindeki Arnavutluk halkın güzelliğinden bahsetmeye gerek kalmadan ‘ötekileşme’ yöntemi sonucuyla her bir yönüyle çirkin olan Osmanlılar – her bir yönüyle güzel olan Arnavutluları otomatik olarak çağırıştırır.

Kuşatma’da bir tek şahıslar önem taşımaz. Kişilerin yetmediği yerde, doğa, ilahi takdir Arnavutluların yardımına koşar. Romadaki yağmur da bu denli bir ilahi takdirin simgesidir. Kale içindeki anlatıcı, romanın en başından itibaren her bölüm öncesi Arnavutluları Hıristiyan dinine nasıl uygun dualarda bulduklarını dillendirir. Onların içten ibadetleri de, her şeyin olduğu gibi, Osmanlı kampındaki ibadetlerle karşılaştırılır. Kale dışındaki anlatıcı bir yandan rakı içen diğer yandan Kuran’dan surelerin okunduğu (53), dervişlerin dönüp, yere düşüp “nefes almadan haykır[dıkları]” (55) bir resim çizer. Bu tabloyu da kale içindeki anlatıcı şu şekilde yorumlar:

TOBİDER

Saldırı öncesinde bize izlettikleri manzara bütün savaşlardan, hatta bütün katliamlardan bile daha korkunçtu. [...] Böylesi bir çılgınlığı ne görmüş ne de duymuştuk [...] Erkekler haykırarak, çılgınlık atarak, dualar okuyarak, dans ederek kendilerini kurban olarak sunuyor[...] askerler baykuş gibi inliyor, davullarını delice çalıyorlardı. [...] ay ışığı onları aynı anda hem rahatsız ediyor hem de heyecanlandırıyordu. [...] bütün mistisizmi ve barbarlığıyla Asya, bizi yutmaya hazır karanlık bir mezardı. (63)

İnsan dışı, barbar davranışlar ve ibadet şekli Osmanlıları ve inandıkları İslam dinini korkunç ve menfi gösterir. Medeniyetten uzak Doğuya ait olan bu erkeklerin, çıkardıkları seslerle, aydan etkilenmeleriyle, Arnavutluları ‘yutmaya’ hazır olmalarıyla canavarlardan farkları yokmuş gibi yansıtılır. Bu ‘öteki’, “bütün mistisizmi ve barbarlığıyla Asya[’ya]” ait olan Osmanlılar medeni davranışları ve merhametleriyle Batı’ya ait olan Arnavutlulardan çok farklıdır. Kuşatma boyunca bu barbar görünüşlü Osmanlılar sırf kazanmak için başvurmadıkları canı yöntem kalmaz. Bir atı susuz bırakarak, işkence ederek, kaleye giden su kaynağını bulur bulmaz kestikten sonra, yağmur yağmasın diye dualara başlarlar. Hem kale içinden ve kale dışından yağmur duaları eksilmez. Arnavutlular yağmurun yağması için yalvarırken, Dursun Paşa bunun savaşın sonu ve Osmanlı tarafının galibiyeti olacağını bildiği için – istemez. Duaları kabul olan, her türlü ıstıraba ve işkenceye maruz bırakılan, tabii ki de Arnavutluk halkı olur. Kadare Hıristiyan dinin üstünlüğünü ilahi takdirin Arnavutluların yanında olduğunu göstererek bu kez belirtir. Arnavutlulara hayat veren yağmur, kuşatmanın sonunu ve Osmanlıların galibiyetini getirir. Susuzluktan ölmelerini, pes etmelerini bekleyen Osmanlı Paşası – yağmurun yağmasıyla eceline kavuşur ve intihar eder.

Romanını Eçer’in düşük yapmasıyla (311-312) ve Sarışın’ın kendi dilinde hüznü “yumuşak bir tonla bir şarkı mırıldanma[sıyla]” bitiren Kadare, son olarak da sembolik bir şekilde Osmanlı’nın kaybettiğini vurgular. İntihar eden paşanın varisi olmayacaktır ve Arnavutluk halkına yapılanları anımsatan hüznü dolu dahi olsa, şarkılar Türkçe söylenmeyecektir. Osmanlı mirasını bu denli Arnavutluk’ta istemeyen, Kadare, siyasi görüşlerini *Kuşatma* romanında da güçlü kalemiyle yansıtır. Fikir hürriyetini yaşadığımız bu çağda, kimse kimsenin düşüncelerine ve duygularına karışamaz. Hiç kimse de edebi kurgunun tamamıyla gerçekleri yansıtmamasını bekleyemez. Böyle bir beklentinin gerçekleşmesi mümkün olmadığı gibi, doğruluğu da tartışılır. Fakat ‘diğerleştirmenin’, asırlardır oluşturulan Batı/Kuzey –Doğu/Güney, Hıristiyanlık – İslam düalizmlerin neden oldukları can kayıplarına, insan sınıflandırmalarına ve genel olarak sorunlara da suskun ve tepkisiz kalınmamalıdır. İsmail Kadare propaganda yoluyla Arnavutluk halkının Osmanlı geçmişini, ondan kalan mirasını reddetme hakkına sahiptir. Siyasi kurgu yoluyla yeni bir Arnavutluk kimliği de oluşturmayı istemekte de özgürdür. Bu durumda yanlış olan isteklerinden ziyade başvurduğu yöntemlerdir. Kuşkusuz, bunca dile tercüme edilmiş, ödüller kazanmış bu eserin Arnavutluk halkını yüceltmekten ve yeni kimliklerini oluşturma eyleminden farklı olarak, kurduğu olumsuz Osmanlı/Müslüman imgesiyle İslamofobinin bu kadar yaygın olduğu devirde, Türk/Müslüman/ Batı’ya ayıt olmayana karşı antipatiyi

TOBİDER

körüklemiştir. Bunu okuyucunun düşünmesi gerektiği kadar, hatta okuyucudan da fazla dikkate alması gerek Man Booker gibi ödülleri veren hürriyeti, barışı, sanatı, genel olarak insanlığın gelişimini ve iyiliğini misyon etmiş kurumların alması gerekir. Eserlerin geniş topluma gönderdikleri mesajlar daha büyük bir dikkatle değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ademi, Rahman. (2013). Bağımsızlığa Giden Yolda Arnavutlular, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6. 26: 7-19.
http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt6/cilt6sayi26_pdf/ademi_rahman.pdf.
- Anık, Mehmet. (2012). Çok kültürcülük ve Osmanlı Devleti, *Edebiyat Fakültesi Dergisi* 27: 117-130. file:///C:/Users/asus/Downloads/62-122-1-SM.pdf.
- Baldwin, Barry. (2008). Call me İsmail: On Kadare, Center for Islamic Pluralism. Web. 11.06.2019. <http://www.islamicpluralism.org/1754/call-me-ismail>.
- Demir, Onur Alp. (2019). Osmanlı Devletinde Uygulanan Adem-i Merkezîyetçi Bir Yönetim Modeli: Millet Sistemi, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9.17: 411-426. <http://busbed.bingol.edu.tr/download/article-file/689159>.
- Emin, Nedim. (2014). *Arnavutluk Siyasetini Anlama Kılavuzu*, İstanbul: SETA Yayınları.
- Kadare, İsmail. (2011). *Kuşatma*, Çev. Hasan Kaya. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Martı, Huriye. (2018). İslamofobi ve Avrupa'da Müslüman Kadın İmajı, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7.13: 36-46.
<https://dergipark.org.tr/gifad/issue/34455/380668>.
- Murtezan-İbrahimi, Seyhan. (2017). İsmail Kadare'nin Kuşatma ve Laun Starova'nın Kul Kalesi Romanlarında Kimlik Sorunu, *Mediterranean Economy, Culture, Architecture and Security: First Mediterranean International Conference on Social Sciences*. Sarajevo: University of Donja Gorica.
https://www.academia.edu/35918137/Ismail_Kadarenin_Ku%C5%9Fatma_ve_Laun_Starovan%C4%B1n.
- Orwell, George. (1977). *1984*, New York: Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company.
- Ossewaarde, Marinus. (2015). İsmail Kadare's Idea of Europe, *The European Legacy. Taylor and Francis Online* 20.7: 715-730.
<https://doi.org/10.1080/10848770.2015.1065097>.
- Qorraj, Gazmend. (2010). Integrating the Western Balkans into the European Union: Overcoming Political and Economic Constraints, *European Perspectives-Journal on*
-

European Perspectives of the Western Balkans 2.2: 79-92.

http://www.jeanmonnetchair.info/file/2_CEP_Revija_Qorraaj.pdf.

Said, W. Edward. (1995). *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*. New Delhi: Penguin Books.

Saygılı, Hasip. (2015). 20. Yüzyılın Başlangıcından Günümüze Arnavutlarda Osmanlı ve Türkiye Algısı, *Bilge Strateji* 6. 10 (2014): 35-62.

<http://bilgestrateji.com/index.php/makaleler/86-20-yuzyilin-baslangicindan-gunumuze-arnavutlarda-osmanli-ve-turkiye-algisi>.

Taş, Mehmet. (2014). Saray Kadınları'nın Osmanlı Devlet Yönetiminde Çeşitli İşlevleri, *Turkish Studies* 9.10: 1293-1312.

<https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/79199/makaleler/9/10/arastirmax-saray-kadinlarinin-osmanli-devlet-yonetiminde-cesitli-islevleri.pdf>.